

Валентина Гордієнко

ОСВІТА ДЛЯ МИРУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВИКЛАДАННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Анотація. Проаналізовано ключові засади використання літературної освіти (зокрема викладання української літератури) для формування в учнівської молоді гуманістичних принципів та ідеалів. Окреслено основні особливості реалізації освіти для миру на уроках української літератури з огляду на сучасну соціальну ситуацію та історичні передумови розвитку літературної освіти в умовах пострадянського та сучасного цифрового суспільства. Літературна освіта розглядається як потужний носій ідентичності нації, її генетичного коду, засіб формування гуманної особистості, орієнтованої на життя у мирному суспільстві. Українська література має виконувати естетичну, пізнавальну та виховну функції. Уроки української літератури в умовах демократичної, держави повинні формувати оптимістичні, творчі настрої нового покоління, високі риси шляхетності та гуманізму. Саме література є одним з найдоступніших видів культури і мистецтва для сучасної молоді, а тому вчителі літератури мають чи не найбільшу можливість вплинути на формування духовного світу кожної особистості, вплинути на її емоційну сферу, а й відповідно й формування системи цінностей майбутнього покоління. Учень має ознайомитися з постатями видатних українських письменників, особистісно сприйняти й осмислити низку художніх творів, зрозуміти і відчувати красу літературного слова, осягнути сутність духовних цінностей, закладених в основу прочитаних текстів. Літературний твір повинен вивчатися не для того, щоб віддати данину минулому, а значно більшою мірою для того, щоб учні могли усвідомлювати, звідки ми, хто ми й для чого ми живемо, щоб збагачувати й розширювати свій світогляд, утверджуючи все найцінніше, що є в нашій історії і культурі. Уроки української літератури мають стати основою патріотичної виховання учнів, їхнього громадського становлення, високої моральності та прагнення жити в мирному суспільстві.

Ключові слова: літературна освіта, українська література, гуманізм, гуманістичні ідеали, мирне співіснування, національна самоідентифікація.

Вступ. Сучасні умови розвитку суспільства все частіше змушують педагогів звертатися до питань гуманізму і моралі. Всім знайомі категорії добра і миру сьогодні набувають іншого звучання та гострої актуальності. Природа людини в силу свого інтенсивного економічного поступу почала втрачати духовну складову, економічні інтереси почали превалювати над ідеалами свободи та гуманізму. Власне така ситуація й зумовлює актуальність реалізації освітньої діяльності заради миру.

Зрозуміло, що сподіватися на всезагальне духовне оновлення є утопічним, адже переваги приватної власності над аскетизмом не потребують доказів. Залишається ідея зміни духовної природи людини як протиставлення внутрішній і зовнішній агресії. Ще давні мислителі припускали, а сучасні філософи і педагоги висловили переконання, що людина схильна довіряти голосу «серця і душі» більше, ніж розуму.

В. Кремень наголошує, що сьогодні постає гостра необхідність змінювати мислення «людини економічної» шляхом творчої діяльності в широкому розумінні. А це вимагає переосмислення освітніх програм і педагогічно-виховних тактик¹.

У сучасному українському суспільстві формування гуманітарних цінностей покликаний відігравати першорядну роль, адже найбільшою цінністю кожного цивілізованого суспільства є людина. Літературна освіта виступає важливим чинником створення оптимальних передумов розвитку всебічно освіченої особистості, виховання громадянина-патріота України, а її зміст повинен базуватися на засадах загальнолюдських і національних цінностей, принципах гуманізму й демократії.

Літературна освіта покликана реалізовувати завдання гуманізації процесу навчання, що передбачає пошук шляхів найбільш повного використання можливостей для формування цілісної особистості з активною громадянською позицією, особистості, яка вміє співпрацювати і співчувати. Окрім загальнодержавної зацікавленості в гуманізації, не менш важливою є сучасна соціальна потреба в гармонізації розвитку особистості дитини; у посиленні патріотичної спрямованості на засадах загальнолюдських цінностей та орієнтації на загальне благо, з огляду на те, що гуманізм був, є і завжди буде життєвою необхідністю, надцінністю й домінантною ознакою особистості.

У Концепції «Нової української школи» запропоновано 10 ключових компетентностей, формування яких забезпечуватиме майбутня українська школа. Серед них – дві компетентності, які, на нашу думку, є ключовими у реалізації принципів гуманізації учнівської і студентської спільноти шляхом літературної освіти. Першою в цьому списку є компетентність спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами» й конкретизується таким чином: «Це вміння усно і письмово висловлювати та тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних та культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування...». Інша, дев'ята за порядком, компетентність – загальнокультурна грамотність», має такий зміст: «Здатність розуміти твори мистецтва, формувати власні мистецькі смаки, самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва. Ця компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення до розмаїття культурного вираження інших»².

¹ Кремень В.Г. *Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору*. – К.: Педагогічна думка. – 2009. – 520 с.

² Концепція НУШ // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

Саме література є одним із найдоступніших видів культури і мистецтва для сучасної молоді, а тому вчителі літератури мають чи не найбільшу можливість вплинути на формування духовного світу кожної особистості, вплинути на її емоційну сферу, а й відповідно й формування системи цінностей майбутнього покоління.

Українська література є потужним носієм ідентичності нації, її генетичного коду. Тому в контексті світових процесів глобалізації, в індивідуальному національному самоусвідомленні, самозбереженні й самоствердженні її роль незаперечна й важлива. Виховання свідомого українця повинно базуватися на історичних і культурних знаннях, традиціях, на переосмисленні сучасного досвіду на основі загальнолюдських цінностей. Ознайомлення з художнім твором, усебічний аналіз змістової, жанрової та естетичної специфіки наблизять учнів до розуміння літератури як вияву мистецтва, потужного чинника світосприйняття та самоідентифікації.

Вивчення української літератури сприяє набуттю соціальних навичок. Учитель допомагає становленню особистості, у ході чого формуються найбільш цінні й соціально вартісні риси особистості, адже література як шкільний предмет звернений не лише до розуму учня, але, передусім, до її серця. Літературну освіту варто розглядати як засіб розвитку емоцій та розумових сил. Головне – не сукупність знань із літератури, а розвинуті на їх матеріалі здатність уявляти, співпереживати, розмірковувати, узагальнювати та здатність ці вміння застосовувати повсякденно впродовж усього життя. На уроках української літератури абсолютно органічно втілюються ідеї пріоритету людських цінностей над матеріальними, економічними; визначається гармонія людини і навколишнього середовища, суспільства; створюються максимально сприятливі умови для оволодіння знаннями й розвитку індивідуальної творчості учня. Твори літератури збагачують людські почуття, розкривають перед учнями навколишній світ, зображують людські стосунки, формують відповідне ставлення до навколишнього світу, перетворюють зовнішні відчуття на внутрішні, морально стійкі і вартісні переконання.

На нашу думку, вміння висловлюватися, розуміти твори мистецтва, продукувати ідеї, усвідомлювати власну ідентичність, виражати власні почуття мають стати підґрунтям для відходу від споживацького мислення до духовного ціннісного життя, а як наслідок – до формування мирного, неагресивного суспільства. Ми усвідомлюємо складність реалізації таких змін і неможливість швидкого подолання ціннісної кризи, але системний поступ і об'єднання зусиль освітянської спільноти здатні зорієнтувати молоде покоління до досягнення морально-духовних цінностей як запоруки мирного існування людської спільноти.

Формування впродовж років гуманістичного світогляду учнівської і студентської молоді було завданням гуманітарних навчальних дисциплін, зокрема української літератури. Історичний досвід доводить, що суспільство розуміло важливість читання як могутнього і незамінного засобу розвитку молоді людини. Українська література як навчальний предмет тривалий час не втрачала популярності, незважаючи на суперечливий, на нашу думку, перелік творів українських письменників, який виносився на вивчення шкільною програмою. Криза у викладанні української літератури почалася у другій половині ХХ ст., коли тогочасні процеси зміни системи, зокрема й ідеологічних цінностей, торкнулися освітнього середовища. Це дуже швидко позначилося і на викладанні української літератури, коли вивчення цієї дисципліни перетворився на фарс. Поступово українська література відійшла в розряд «неважливих, другорядних» навчальних предметів.

З поверненням незалежності нашої держави розпочався процес відтворення справжньої історичної картини розвитку української літератури: переосмислення літературного процесу, відновлення історичної справедливості, повернення заборонених і забутих письменників та їх творчих здобутків. Викладання шкільного курсу української літератури пошавилося, проте зовсім не надовго, оскільки кількість годин на вивчення української літератури у старшій школі скоротили до 2 годин на тиждень. Дуже швидко вивчення художніх творів перетворилося на бліц-огляд історії української літератури. Вивчення літературного процесу відбувалося оглядово, знайомство з біографією українських письменників схематично вкладалося в хронологічну таблицю, а прочитання творів зводилося до заповнення читацького щоденника. На жаль, учні перестали читати твори. Інтернет миттєво відреагував на цю ситуацію, пропонуючи дуже скорочені перекази змісту майже всіх творів зі шкільної програми. На прочитання таких «диво-переказів» з української літератури вистачає декілька хвилин, проте не формується жодне уявлення про той чи інший твір.

Поступово з практики викладання української літератури почав зникати такий важливий вид навчання, як написання творів. Таким чином основні види літературної освіти – читання та аналіз художньо-літературних текстів, а також написання аналітичних творів – почали втрачати навчально-розвивальний сенс. Криза поглибилася ще й тому, що учителі змушені були переорієнтуватися на пошуки методичних засобів, які б сприяли ефективнішій підготовці учнів до написання ЗНО. Значна кількість учнів орієнтована виключно на заучування ключових моментів, які з певною періодичністю повторюються у завданнях з української літератури на ЗНО. А така підготовка вимагає передусім запам'ятовування інформації, а не розвитку гуманістичних компетентностей.

Ми живемо в епоху цифрових технологій, превалювання електронних гаджетів на книгу. Учнівська і студентська молодь активно послуговується соціальними мережами, де публікації (пости) не перевищують обсяги двох-трьох речень, а головне змістове навантаження йде на ілюстрацію. Ні для кого вже не є секретом, що особливістю психологічного розвитку молоді є кліпове мислення. Проте актуальна програма з літератури зовсім не враховує ці зміни психофізіологічного характеру, навпаки, вона у певному розумінні їм сприяє, бо за своєю природою є «калейдоскопічною», тобто, по суті, «кліповою». Вона змушує запам'ятовувати певні нюанси, а не заглиблюватися в суть вивчення української літератури: вивчення біографій письменників перетворюється на запам'ятовування прізвищ, псевдонімів, ключових фраз, які треба запам'ятати для ЗНО, знання ж про твори української літератури зводяться до виокремлення сухої інформації загального характеру (тема – ідея – основні персонажі). Програма шкільного курсу літератури, побудована на кліповому принципі, фактично позбавляє учня можливості входити в художні світи творів.

Дедалі частіше трапляються випадки, коли молода людина зовсім не бажає брати до рук книгу після шкільного вивчення літератури: нецікавого розкладання твору на образи, визначення теми, ідеї, художніх засобів тощо. Вивчення української літератури має нести в собі безліч виховних і пізнавальних можливостей, але не завжди учителям вдається застосувати технології, методи і прийоми, щоб літературний твір не втрачав своєї краси і неповторності, а сприймався цілісним витвором мистецтва, який несе в собі гуманістичні ідеї. Виникає логічне питання: як же формувати гуманістично спрямовану особистість, не формуючи ключових читацьких здібностей? Наголосимо, що вивчення літератури має пізнавальне та виховне значення, може естетично ушляхетнювати людину, творити національну свідомість, формувати гуманістичне сприйняття світу. Викладання української літератури в школі має перетворитися на процес формування сучасного кваліфікованого читача з аналітичним підходом до літературного твору й самобутнім поцінуванням його змісту й форми.

Зосередивши в собі найголовнішу інформацію про світ моральних уявлень та цінностей українського народу, його естетичні погляди й принципи, складники світогляду та світосприймання, твори української літератури є чи не найкращим засобом виховання молоді, знайомства з рідною культурою, духовністю, мораллю. Зазначимо, що саме вивчення літератури потужно впливає на становлення й розвиток учнівської і студентської молоді на засадах добра, гуманізму, справедливості.

Значною проблемою сучасності є духовне спустошення, байдужість, брак любові, відсутність мрій і планів на майбутнє марнування часу, безсоромне споживацтво. А людина, яка налаштована деструктивно, руйнує не лише себе, а й поширює агресію на оточуючих. Очевидними

стали сьогодні і деформація, спотворення світоглядних уявлень, стрімке знищення духовних орієнтирів. Тому, на наше переконання, немає актуальнішої проблеми для вчителя української літератури як виховання гуманної, високодуховної особистості, орієнтованої на мирне існування.

Якщо спробувати сформулювати завдання літературної освіти в контексті формування гуманної особистості, то це не тільки вміння сприймати і розуміти художній текст, а й літературні та наукові знання і аксіологічні основи поведінки, завдяки яким молода людина духовно збагатиться, усвідомить українську самоідентифікацію, морально підготується до ситуацій екзистенційного вибору, що будуть на її життєвій дорозі. Учень повинен познайомитися з постатями видатних українських письменників, особистісно сприйняти й осмислити низку художніх творів, зрозуміти і відчутти красу літературного слова, осягнути сутність духовних цінностей, закладених в основу прочитаних текстів. Саме у процесі естетичних переживань, духовних осягнень, шкільного аналізу та інтерпретації тексту учень і сформує уміння сприймати художній текст, а ще набуде мотивації для самостійного активного читання після закінчення школи.

Шкільний курс української літератури має ґрунтуватися на гуманістичних принципах, стверджувати вічні загальнолюдські цінності. Письменники у різних за жанрами творах показують різні верстви населення, розкривають талант людини, оспівують людей праці, прищеплюють інтерес до власної історії, любов до рідної землі, батьків, до близьких, до ближнього, до братніх народів. Учені повинні усвідомлювати, що література існує для того, щоб підтримувати людей у тяжкі миті життя, надихати на подвиги заради інших, додавати сили у подоланні життєвих негараздів, вказувати шлях розв'язання важливих проблем. Серед найголовніших вимог, яких повинен дотримуватися педагог у цьому процесі, є заохочення учнів до самовиховання та самоосвіти, виховання в них загальнолюдських і національних ідеалів, прищеплення національної свідомості.

Наведемо деяких представників української літератури і ключові аспекти їх творчості, які яскраво демонструють гуманістичне спрямування цього шкільного предмета і надають широкі можливості вчителям реалізовувати освіту для миру. На уроках української літератури варто наголошувати на тому, що проблема людини, суспільства та мирного співіснування була актуальною ще за часів Київської Русі. Ще у давньому епосі наголошується на загальнолюдських цінностях, основою яких є любов до Батьківщини і захист людської гідності. Яскравим прикладом цього є «Слово о полку Ігоревім», «Повість минулих літ». Ці твори аналізувати слід, спираючись на актуальні сьогодні тенденції розвитку сучасного суспільства, формуючи природну необхідність добра і миру.

Ідеї гуманізму і добра рішуче обстоював Григорій Сковорода. Він закликав людей пізнати себе для того, щоб виявити свої здібності, закладені природою, усвідомити власні фізичні й розумові можливості. Це дасть змогу обрати «сродну працю» і працювати, щоб не лише забезпечити свої духовні й тілесні потреби, а й принести користь суспільству. На нашу думку, учні мають усвідомлювати, що однією з умов загального щастя філософ вважав доброзичливе ставлення людини до людини та взаємоповагу, чистоту помислів та безкорисливість.

У кінці XVIII ст. освітньо-демократичний напрям в Україні знайшов своє продовження в діяльності І. Котляревського («Наталка Полтавка», «Енеїда»). В образі Наталки І. Котляревський втілює саме такі риси характеру дівчини, які обстоює народна мораль: вірність сім'ї, розум, щирість, доброзичливість, працьовитість, енергійність і наполегливість у боротьбі за людське щастя, вміння критично оцінювати людей, поважати людську гідність, вміння бути справжньою дочкою своїх батьків і свого народу. Виходячи з основних проблем народного гуманістичного виховання, І. Котляревський у поемі «Енеїда» засуджує, садить у пекло, всіх тих батьків, які дають своїм дітям неправильне виховання. Доступно і традиційно побудовано розповідь про покарання тих, хто легковажно ставився до подружнього життя, нехтував народними звичаями, ухилився від шлюбу і прямих батьківських обов'язків, топтав дівочу честь і чоловічу гідність.

Не можна обійти увагою і непересічну постать Пантелеймона Куліша, який творив за умов відсутності державності. Засобом проголошення і утвердження його ідей стала саме національна література як засіб вияву національного духу, власної незалежності і свободи народу. Особливо варто наголосити на тому факті, що саме завдяки П. Кулішу Святе Письмо вперше звучало українською мовою і зіграло велику культурноосвітню роль.

Слова, життя і доля Тараса Шевченка стали символом національного самовизначення та національного відродження. Одним із перших в українській культурі він звернувся до питання про «людську неправду та неволю». Шевченків «Кобзар» не тільки засвідчує існування української мови, а й збуджує національну самосвідомість, надихає українське відродження. Творчість Т. Шевченка, на нашу думку, варто доносити учням з позиції любові, надії і віри. Саме з любові до України виникає шевченківська філософія пробудження людської гідності, усвідомлення знівченого життя, сили протесту і бунтарства. Улюблений герой Шевченкових поезій – народний лицар, повстанець-гайдамака, козак-запорожець, що виступає оборонцем рідного краю, носієм народної правди і честі. Вся сила творчості Тараса Шевченка полягає в тому, що він зумів серед тиші, ненависті, підозри, загальної заціпенілості посіяти надію.

Рання творчість І. Франка є свого роду прикладом служіння літератури ідеї гуманізму. Віра поета у світле майбутнє народу була непереможною. І. Франко був справжнім народним трибуном, пророком, який відчував у собі велику силу повести за собою мільйони безправних людей, вірив у світле майбутнє народу України. Безсмертна заслуга і велич І. Франка полягає в тому, що він був одним із найперших поетів у світовій літературі, який так глибоко, так яскраво й могутньо відтворив образ народних мас як творців історії, невтомних борців за прогрес, свободу і щастя.

Михайло Коцюбинський був і залишається зразком героїчного служіння українській літературі. Він активно відтворював українські дійсність, доводив право людини на життєвий вибір, за яким стоїть вічне питання про сенс життя, про вміння і можливість гідно прожити його. Гуманістичні ідеали письменника, який не замикався в національній проблематиці, а гармонійно поєднував національне й загальнолюдське, представлені в творах «Інтермецо», «Цвіт яблуні», «Дорогою ціною», «Хвала життю», «Тіні забутих предків» та ін. Михайло Коцюбинський своїми творами переконував читачів, що світлі вічні ідеали – добро, краса, людяність, прагнення до волі – залишаються завжди актуальними.

Поезія Лесі Українки також прославляє народну мораль і гуманістичний ідеал трудового народу. Головне завдання вона бачила у звільненні свого народу від ярма духовного і соціального кріпацтва. Грамотне тлумачення вчителем української літератури світоглядних переконань Лесі Українки надає можливість подивитися на її філософію через естетику, що постає дуже важливим кроком до вирішення проблеми сучасної української духовності і культури, зокрема її самоідентифікації. Розглядаючи на уроках української літератури творчість Ольги Кобилянської, на нашу думку, варто звернути увагу учнів на створений нею новий тип сильної й непересічної особистості з «ідеальними вимогами до життя», з прагненням до вищої духовності та індивідуальної свободи, з палким бажанням прислужитися рідному народові. Оригінальні художні твори письменниці дають змогу з'ясувати сутність людини в просторі, побачити її генетичний зв'язок із часом, адже в кожному творі конкретні герої, порушені проблеми більшою чи меншою мірою несуть на собі відбиток прагнення людини до миру з собою та оточуючими.

Суперечливою, хоча яскравою постаттю української літератури був і залишається Валер'ян Підмогильний. Несприйняття тодішньої дійсності та ідеології, вболівання за долю українства визначили його страдницьку долю. Письменник не міг обминути трагедії українського народу в своїх творах. Гуманізм творів цього автора виявляється у тому, що на першому місці в його прозі стоять не події, а людина, внутрішній стан її душі. Чимало художніх здобутків митця є зразком соціально-психологічного твору, де

письменник майстерно розкриває психологічний стан персонажів, їх переживання та думки.

Не менш яскрава особистість Василя Симоненка – одного з найяскравіших представників шістдесятництва. Все життя поета – літературний бунт, у процесі якого Василь Симоненко витворив свою, альтернативну реальність з неповторним духовним світом і цінністю кожної особистості і протиставив її стандартним істинам радянської літератури. Він вирвався із замкнутого кола радянської ідеології, заперечив усталені цінності і взяв за орієнтир високу моральність, гуманізм, духовну і творчу свободу.

Звертаючись до гуманістичних ідеалів, варто акцентувати увагу учнів на творчості Василя Стуса, якого по праву вважають одним із найвизначніших поетів двадцятого століття. Поет намагався своїми творами зануритися в глибини людської душі, її психологічного й філософського світосприйняття, проникнення в довколишній суспільний лад, а головне в саму сутність стану українського народу як цілості та окремої людини в обставинах неволі.

З ім'ям Олеся Гончара пов'язана непроста епоха в історії української нації, закарбована Великою Вітчизняною війною, післявоєнним лихоліттям, радянським політичним режимом, брежнєвським застоєм, Чорнобильською катастрофою. Життєствердний оптимізм, властивий творчості письменника, завжди був орієнтований на служіння народові. Як у публіцистичних, так і у прозових творах Олеся Гончара йдеться про загальнолюдське.

Усі твори Григора Тютюнника, запропоновані до прочитання шкільною програмою, пронизані ідеями гуманізму, ідеалом простої людини, яка, живучи здебільшого в складних соціальних і матеріальних обставинах, без достатку, сповідує святі закони народної моралі, правди й милосердя. Морально-етичний і художній потенціал творчості Григора Тютюнника надзвичайно високий. Спадщина письменника була, є і буде сучасною, бо вічними залишаються принципи добра, правди, милосердя, які великий гуманіст проголошував у своїх творах.

Не можна оминати увагою її творчість Ліни Костенко. Її творам притаманна простота, чіткість, вираженість написаного. Її творчість несе нам ідеали добра, правди, істини, справедливості, гуманізму й краси. Поетеса здатна по-філософськи глибоко осмислювати дійсність, висловлювати нові, оригінальні думки у чудовій поетичній формі, на крилах своєї обдарованості нести читачеві прекрасне слово поезії. Вона ставить гострі проблеми буття: про митця в суспільстві, про мистецтво і його значення в житті кожної людини, про історичну пам'ять народу, про любов до України, до землі батьків, про обов'язок талановитої людини перед суспільством.

Повернення творів Івана Багряного, як і його імені, до української літератури є визначною подією пострадянського періоду. Надзвичайною невгасимою вірою в людину просякнута вся творчість Івана Багряного, ідеєю в якого є віра в те, що потворна радянська дійсність, пекло котрої він показав у своїх творах, не знищила й не знівечила людського й національного духу української людини. Звеличення людської індивідуальності, наголошення на цінності кожного людського життя червоною ниткою проходить у творах Івана Багряного.

Твори української літератури удосконалюють духовний світ особистості, забезпечують різнобічний і добродійний вплив на свідомість молоді, тобто виступають як джерело пізнання, духовного збагачення і формування її світогляду.

На нашу думку, вчитель на уроках української літератури покликаний не тільки надати дитині ґрунтовні знання, а й виховати унікальну особистість, спроможну успішно самореалізовуватись у мирному соціумі як громадянин-патріот та гуманіст. Учителі-філологи засобами української літератури покликані залучати школярів до фундаментальних національних цінностей, які базуються на традиціях, звичаях, ментальності народу, його етнічній і національній самосвідомості.

Українська література як навчальний предмет несе в собі потужний заряд духовної енергії, що здатна впливати на людську особистість, зокрема на учнівську молодь. Саме література спроможна через слово від покоління до покоління передавати загальнолюдські цінності, позитивно впливати на формування світогляду, інтелекту, творчих здібностей особистості, відтворювати духовний світ українця. Література допомагає формувати, збагачувати внутрішній світ учня, впливає на його свідомість, розвивати інтелектуальні й творчі здібності.

Основне завдання вчителя української літератури – виховання національної самосвідомості, гідного почуття громадянина України, гордої приналежності до свого роду, родини, до української нації, високої поваги до інших націй, прагнення жити в мирі і злагоді.

Українська література виконує естетичну, пізнавальну та виховну функції. Адже кожен твір, запропонований до вивчення, не лише відображає певну історичну дійсність і людину в ній, її внутрішній світ, а й має виховувати нову українську особистість, вільну, розкріпачену в своєму самовираженні, розвинену духовно, морально, етично, естетично. Уроки української літератури в умовах демократичної, відновленої держави повинні формувати оптимістичні, творчі настрої нового покоління, високі риси шляхетності та гуманізму. Аналіз художнього твору має викликати радість спілкування учня з мистецтвом, збуджувати патріотичні почуття, формувати стійкі переконання, розвивати творче самостійне мислення. Літературний твір вивчається не для того, щоб

віддати данину минулому, а значно більшою мірою для того, щоб учні могли усвідомлювати, звідки ми, хто ми й для чого ми живемо, щоб збагачувати й розширювати свій світогляд, утверджуючи все найцінніше, що є в нашій історії і культурі.

Завдання вчителя – повернути втрачений престиж національної літератури, позбутися нав'язаного комплексу її меншовартості, виховати активного, естетично розвиненого та вимогливого її читача. Педагог усіма засобами навчання має переконати учня, що українська література – самобутня і цікава, українська мова – багата і прекрасна, а український народ – талановитий народ.

Виховування інтересу до вивчення української літератури нерозривно пов'язане з формуванням гуманістичних ціннісних орієнтацій сучасної особистості, яка відчуватиме свою співпричетність до української національної культури, ідентифікуватиме себе з українською нацією й реалізуватиме свої потенційні можливості на благо України.

Сьогодні, як ніколи, перед викладачами і вчителями української літератури постає важливе завдання – максимально використовувати величезний потенціал, який несе в собі художнє слово. Саме українська література є носієм потужного заряду духовної енергії і здатна передавати загальнолюдські й національні цінності від покоління до покоління. Вона є одним із найпотужніших засобів формування національної свідомості, високих ідеалів добра і миру, почуття гуманності і патріотизму. На прикладах літературних творів учні мають зосередитись на гуманістичних питаннях, на проблемі вибору життєвої мети, вибудовувати вміння мирно співіснувати в сучасному просторі. Кожен урок української літератури повинен стати уроком формування гуманної особистості, орієнтованої на життя у мирному суспільстві.

Ми маємо усвідомити, що літературна освіта – ключова складова формування соціальної й моральної особистості учнів, оскільки саме література є могутнім джерелом національної духовності, своєрідним генетичним кодом, національною пам'яттю народу. Якісна літературна освіта покликана сформувати мислячу, емпатійну та креативну особистість, зразкового читача, який здатен усвідомлено обирати гуманістичні ідеали та прагнути мирного співіснування.

Засобами української літератури вчителі покликані залучати школярів до вічних національних цінностей, що базуються на традиціях, звичаях, ментальності народу, його етнічній і національній самосвідомості. Літературна освіта повинна реалізовуватися на засадах безперервного формування системи ціннісних орієнтацій учнівської молоді. Це забезпечить духовну єдність, наступність і спадкоємність поколінь. Кожен учень має чітко усвідомлювати себе представником своєї нації, носієм національної культури.

На нашу думку, літературу варто сприймати як першооснову духовного та соціального розвитку суспільства. Уроки української літератури повинні стати основою патріотичної виховання учнів, їхнього громадського становлення, високої моральності та прагнення жити в мирному суспільстві. Формування ціннісних орієнтацій сучасної учнівської молоді, яка відчуватиме свою причетність до української національної культури, усвідомлюватиме себе частинкою української нації й реалізуватиме свої потенційні можливості на благо України і в ім'я мирного існування суспільства, має здійснюватися засобами української літератури.

Бібліографія

1. Жаркова Р.Є. Дитина виростає (серед / з) книг : практикум з виразного й усвідомленого читання: [навч. посіб.] / Жаркова Р.Є. – Львів: Норма, 2016. – 88 с.
2. Концепція НУШ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
3. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору. – К.: Педагогічна думка. – 2009. – 520 с.

Valentyna Hordienko

EDUCATION FOR PEACE AS A BASIS OF TEACHING THE SCHOOL COURSE OF UKRAINIAN LITERATURE

Summary. *The article deals with the key principles of the use of literary education (in particular, the teaching of Ukrainian literature) for forming humanistic principles and ideals in the students' youth outlook. The main features of the implementation of education for peace at the lessons of Ukrainian literature are outlined in view of the present social situation and historical background of the upgrading literary education in the conditions of development of post former Soviet and modern digital society. Literary education is regarded as a powerful carrier of the identity of the nation, its genetic code, a means of forming a humane personality oriented towards living in a peaceful society. Ukrainian literature has to perform aesthetic, cognitive and educational functions. The lessons of Ukrainian literature in a democratic and renovated state should form optimistic, creative mood of the new generation, high features of nobility and humanism. Literature is one of the most accessible types of culture and art for contemporary youth, and, therefore, the teachers of literature have almost the greatest opportunity to influence the formation of the spiritual world of each individual, influence his or her emotional sphere, but also, accordingly, the formation of a system of values of the future generation. The student must get acquainted with the figures of prominent Ukrainian writers, personally perceive and comprehend a number of artistic works, understand and reckon the beauty of the literary word, conceive the essence of the spiritual values laid down in the basis of read texts. A literary work should be studied not to pay tribute to the past, but to a greater extent, so that students can understand where we are from, who we are and what we live for, to enrich and expand our outlook, by affirming all the most valuable things that are in our history and culture. The lessons*

of Ukrainian literature should become the basis of the patriotic education of students, their social formation, high morals and the desire to live in a peaceful society.

Key words: *literary education, Ukrainian literature, humanism, humanistic ideals, peaceful coexistence, national identity.*

Walentyna Hordijenko

EDUKACJA DLA POKOJU PRZEZ PRYZMAT WYKŁADANIA KURSU SZKOLNEGO LITERATURY UKRAIŃSKIEJ

Streszczenie. *Artykuł rozpatruje kluczowe zasady korzystania z edukacji literackiej (mianowicie wykładania literatury ukraińskiej) dla kształtowania u młodzieży studenckiej zasad i ideałów humanistycznych. Określono podstawowe cechy realizacji edukacji dla pokoju na lekcjach literatury ukraińskiej ze względu na obecną sytuację społeczną oraz uwarunkowania historyczne rozwoju edukacji literackiej w warunkach rozwoju postsowieckiego i nowoczesnego społeczeństwa cyfrowego. Edukacja literacka jest postrzegana jako potężny nośnik tożsamości narodu, jego kodu genetycznego, środek kształtowania ludzkiej osobowości zorientowanej na życie w społeczeństwie pokojowym. Literatura ukraińska powinna pełnić funkcje estetyczne, poznawcze oraz wychowawcze. Lekcje literatury ukraińskiej w warunkach państwa demokratycznego, odnowionego muszą kształtować optymistyczne, twórcze nastroje nowego pokolenia, wysokie cechy szlachetności oraz humanizmu. Właśnie literatura jest jednym z najbardziej dostępnych rodzajów kultury i sztuki dla współczesnej młodzieży, a zatem nauczyciele literatury mają jedną z największych możliwości wpływu na kształtowanie się świata duchowego każdej osobowości, wpływu na jej sferę emocjonalną, a więc także kształtowania systemu wartości przyszłego pokolenia. Uczeń musi zapoznać się z postaciami wybitnych pisarzy ukraińskich, osobiście odebrać i przemyśleć szereg utworów literatury pięknej, zrozumieć i odczuć piękno słowa literackiego, dotrzeć do istoty wartości duchowych określonych w podstawie przeczytanych tekstów. Utwór literacki powinien być studiowany nie dlatego, żeby oddać hołd przeszłości, a zdecydowanie w większym stopniu, żeby uczniowie mogli uświadamiać, skąd jesteśmy, kim jesteśmy i po co żyjemy, żeby wzbogacić i rozszerzyć swój światopogląd, potwierdzając wszystko, co jest najcenniejsze w naszej historii i kulturze. Lekcje literatury ukraińskiej muszą stać się podstawą wychowania patriotycznego uczniów, ich formacji społecznej, wysokich obyczajów oraz pragnienia żyć w społeczeństwie pokojowym.*

Słowa kluczowe: *edukacja literacka, literatura ukraińska, humanizm, ideały humanistyczne, pokojowe współistnienie, tożsamość narodowa.*